

Sammanfattning av rapporten *Tidöavtalet, paradigmskiftet och kriminalpolitiken*. En analys av Tidöavtalet och dess paradigmskifte utifrån kända fakta och erfarenheter genomförd av redaktionsrådet vid Tidskrift för Kriminalvård (TfK)¹. publicerad i februari 2025.

Regeringens kriminalpolitik leder inte till minskad kriminalitet men medför stora kostnader

Regeringens kriminalpolitik innebär ett paradigmskifte i svensk politik. Paradigmskiftet består i den starka attacken på rättssäkerheten och traditionella svenska rättsprinciper samt att repressionen i hög grad riktas mot barn och unga.

Konsekvenserna av Tidöavtalets förslag och lagstiftning är mycket omfattande. Regeringen genomför och har lanserat minst ett tjugotal reformer, alla med innebörden av straffskärpningar, tvångsåtgärder och inskränkningar. "Förebyggande åtgärder" nämns möjligen, men innebär oftast inget annat än ökad repression.

Brottligheten i Sverige har inte ökat

Är kraftigt ökad brottslighet motiv för ett trefaldigande av antal fängelseplatser? Nej. Den totala brottsligheten ökar inte i Sverige. Ungdomsbrottsligheten har minskat successivt sedan 1980-talet. Den allmänna våldsbrottsligheten har minskat. Antalet mord och dråp är lägre än 1990. Men det dödliga våldet inom gängbrottsligheten ökar och skjutningar och sprängningar drabbar allmänheten. Ungdomar hotas eller lockas att utföra dödligt våld.

Strängare fängelsestraff är inte effektivt

- Inte effektivt mot gängrelaterad brottslighet, som styrs av andra faktorer.
- Fängelse ökar risken för återfall.
- Längre fängelsestraff ger inte högre avskräckningseffekt än kortare.
- Fängelse som inkapacitering för gängkriminella är inte effektivt, då enligt Polisens skattningar, de gängkriminella uppgår till minst 12 000. Det står alltså många i kö för att ta de fängslades positioner.
- Utveckling av det dödliga våldet har varit densamma i Sverige och USA utan att Sverige ökat sin fängelsepopulation, medan den femfaldigats i USA.

Unga bör inte straffas lika hårt som vuxna

Enligt regeringspolitiken ska barn och vuxna dömas lika strängt även om barnen inte är färdigutvecklade, kan bedöma konsekvenser av sina handlingar och motverka sin impulsivitet. Vår analys lyfter fram:

- Isolering i häkte och fängelse ger barn psykiska skador och en risk att utveckla en kriminell identitet.

¹ Tidskrift för kriminalvård (TfK) följer forskning och debatt inom kriminalpolitiken och kriminalvården sedan år 1946. Redaktionsrådets medlemmar som genomfört analysen är erfarna forskare och praktiker från olika områden och institutioner.

- Frågan om barns ansvarighet, mognad och förmåga till konsekvensbedömningar är central i straffrätten. Den lämnas därhän i Tidöavtalet.
- Forskningen visar tydligt att en sänkt straffmyndighetsålder får negativa effekter på risken för återfall i brott.
- En sänkt straffmyndighetsålder skulle bryta mot vad som gäller i Norden i övrigt.

Konsekvenser för fängelser och kriminalvård

- Redan idag har Tidöpolitiken starkt påverkat Kriminalvården. Överbeläggningen är stor, med en beläggningsgrad på 120% (2023). Möjligheten till behandling på fängelserna minskar kraftigt. Utrymmen och resurser går till celler och säkerhet. Behandlingsprogram läggs ned. Ambitiös personal slutar med en hög personalomsättning som följd. Incidenter med våld och hot mot personal och mellan intagna har tiofaldigats.
- Kriminalvårdens lägsta prognos ger ett trefaldigande av antalet i fängelse fram till 2033. Då skulle Sverige med idag 65 frihetsberövade per 100.000 invånare (s.k. fångtal) öka till 260 år 2033. Därmed lämnar Sverige de västeuropeiska länderna och närmar sig länder som Georgien, Ryssland och Turkiet.
- Enligt Kriminalvårdens prognos motsvarar de ökade driftskostnaderna per år 12.000 nya lärare eller socialsekreterare. Detta är lika många som antalet gängkriminella enligt Polisens skattningar. För denna summa skulle det alltså vara möjligt att ge varje gängkriminell en heltidsanställd kontaktperson i stället för en fängelseplats.

Brott mot internationella konventioner och överenskommelser

- Tvärt emot Europarådets rekommendationer utökar Sverige häktning och isolering under häktningstiden med regeringens politik.
- De straffrättsliga ingreppen mot barn går stick i stäv mot Barnkonventionen som är lag i Sverige. En sänkning av straffmyndighetsåldern är inte under några omständigheter förenlig med konventionen enligt FN:s expertgrupp "Barnrättsrådet".
- Institutet för mänskliga rättigheter (MR-institutet) kritiserar bland annat, tillsammans med flera myndigheter, förslag att polisen får visitera utan misstanke om brott och vräkning av familjer där barnet begått brott.

Slutsats

Forskning och beprövad erfarenhet visar att strängare straff och ökad repression inte är ett fungerande sätt för att minska brottsligheten. Dessutom resulterar åtgärderna i mycket höga kostnader för samhället. Regeringens kriminalpolitik kan därför inte ses som ett rationellt projekt för att minska brottsligheten. Paradigmskiftet består i den starka attacken på rättssäkerheten och traditionella svenska rättsprinciper och urholkningen av demokratins lagstiftningsprocess. Kriminalpolitiken blir snarare en del av ett större projekt för att utveckla den illiberala och autokratiska staten. Dess ensidighet mot fler i fängelse tar bort fokus och resurser från andra verkningsfulla och kostnadseffektiva åtgärder och inte minst från det verkligt förebyggande arbetet ute i samhället.

Kontaktuppgifter: Birgitta Göransson e-post: birgitta.goransson1944@gmail.com

Henrik Tham e-post: henrik.tham@criminology.su.se